Год. III. Септемврий и Октомврий Книга IV.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Дюлгерскитѣ сдружвания въ Родопитѣ.

(Социално-поминъчни и правни бѣлѣжки и впечатления.)

Между нѣколкото видни занаяти, които се срѣщатъ изъ Родопитѣ, най-разпространено е дюлгерството, което въ нѣкои села дори е и главния поминъкъ на жителитѣ имъ. Дюлгери има въ Ахѫ-челебийско, въ Ортакьойско, Неврокопско, Рупчоско и всѣкждѣ другадѣ изъ цѣлото ширине на Родопитѣ, дѣто има български села. У помацитѣ*) обаче не само дюлгерството, но и други занаяти, каквито има у българитѣ, у тѣхъ досущъ малко, да не кажемъ и никакъ, не се срѣщатъ.

Както всичко друго въ живота, тъй и всички за-

*) Родопскиятъ помакъ си остава цѣлъ-цѣлиничъкъ стопанинъ земледѣлецъ, силно привърванъ къмъ дребното стопанство и скотовъдство и само въ свободното си отъ тия работи врѣме се занимава и съ дърводѣлство, което прѣимуществено състои въ сваляне грубъ строителенъ материалъ или пъкъ дърва за гориво въ близкитѣ по политѣ на Родопитѣ градове. При все това въ послѣднитѣ години изглежда, че въ нѣкои помашки покрайнини поминъчнитѣ условия се измѣнятъ и ставатъ причина и у помацитѣ да се яви стремежъ къмъ нѣкои занаяти. Вече помаци дюлгери, семерджии, ковачи—желѣзари и др. се срѣщатъ тукъ-тамъ, ако и единични случаи да сѫ още тѣ.

наяти въ Родопитѣ здраво почиватъ на стари традиции и установени правила, прѣдавани по прѣдание отъ поколѣние на поколѣние и строго пазени и почитани отъ всички много по-вече, отколкото писанитѣ закони и наредби. Въ всѣко село, дѣто нѣкой какъвъ и да е занаятъ упражняватъ повече отъ жителитѣ му, сѫществуватъ тъй нариченитѣ *еснафи*, които безъ никакви писани устави, правилници и законоположения, устно по прѣдание уреголирватъ взаимнитѣ отношения на членоветѣ—занаятчии, пазятъ тѣхнитѣ интереси и точно опрѣдѣлятъ правата и задълженията имъ единъ къмъ другиго. И цѣлото население къмъ тѣзи еснафски сдружвания си е установило вече и извѣстенъ мирогледъ и се отнася къмъ тѣхъ съ довѣрие и почить. *Той е[а] иснафф чиле[а]к*, казватъ за нѣкого, който изпълнява своитѣ еснафски—корпоративни задължения и запазва и почита чуждитѣ на ближния си интереси и правà тъй, както своитѣ; и обратното: *е[а]зък му на иснафлъка, тувà ни е иснафлък*, пъкъ казватъ за тогова, който не е зачелъ чуждитѣ права и игнорира своитѣ задължения, били тѣ материални или морални, къмъ съсловието сѝ изобщо или къмъ отдѣлно лице частно, макаръ послѣдното и да не е отъ сѫщия занаятъ.

Въ всѣко българско по-голѣмичко село се срѣщатъ по единъ и повече такива еснафи, споредъ занаятитѣ, каквито се упражняватъ отъ жителитѣ му. Има еснафи дюлгерски, терзийски, бакърджийски и др. т. Тѣзи еснафи указватъ голѣмо влияние и въ общественитѣ работи на българското население, на много мѣста тѣ сѫ играли видна роля и въ възраждането на българщината, пробуждане народния духъ и съзнание и уреждане, закрѣпване и стабилизиране и черковно-училищното дѣло, и всичко това въ нѣкои български покраини въ Родопитѣ може да се посочи за примѣръ (Дарж-дере, Габрово и Еникоьй, Скечанско, и другадѣ). Ето защо погледнато малко по-широко и по-далече къмъ тоя социално-политиченъ строй въ Родопитѣ, изучването всестранно и на всѣки занаятъ въ тия планини е отъ извѣстна важность не само за юриста,

економиста и етнолога, но толкова повече и за историка. Ний тукъ нѣмаме намѣрение да прѣдставяме една по-пълна картина за извѣстенъ занаятъ, каквито споменахме по-горѣ, но ще запознаемъ читателя за малко съ една характерна тъй да кажемъ социално-поминъчна и правна черта въ живота на Родопскитѣ дюлгери, като се надѣемъ, че би се намѣрили любители, които съ присърдце и подробно би изучили и описали по-отдѣлно всѣки отъ по-главнитѣ и разпространени въ Родопитѣ занаяти. А това ний имаме право на първо мѣсто да очакваме отъ нашитѣ учители(*) народни, на които употрѣбено свободното имъ врѣме и въ изучване бита на тоя народъ, комуто тѣ служатъ и който тъй хубаво дава насѫщния хлѣбъ, мислимъ, нѣма да имъ попрѣчи да си бѫдатъ пакъ *добри* учители и реномирани педагози.

Думата ни тукъ ще бѫде за дюлгерскитѣ сдружвания, които дюлгеритѣ образуватъ помежду си, когато да отиватъ въ чужбина да работятъ занаята си. Прѣди всичко думата дюлгеринъ въ Родопитѣ има по-широко понятие, защото тя не обгръща само единъ строго опрѣдѣленъ видъ работа. Напротивъ тя обема и зидарство, каменарство, дърводѣлство и стругарство и още нѣкои подобни, свързани съ постройката на разнитѣ видове сгради. Тъй напр. Родопскиятъ дюлгеринъ едноврѣменно е и зидарь за зидане каменни и тухлени зидове, и покривачъ на плочени, керемидени, дъсчени и сламени покриви, и каменарь, и стругарь—майсторъ на всички дървени и дъсчени части въ една каква и да е сграда, па най-послѣ е и добъръ *соваджия*—лѣпичарь за лѣпене и измазване стѣни съ варь. На тая енциклопедичность Родопскиятъ дюлгеринъ се научава още отъ дѣте—чираче. Поради това, когато наематъ да строятъ нѣкоя сграда: кѫща, плѣвня, черква, джамия, дюкянь и пр., условя се изцѣло отъ едни и сѫщи майстори да се довърши отъ сѫщитѣ до край,

*) Такова взиране и изучване подобни въпроси отъ чисто икономиченъ характеръ е благодарно поле за работа и за ония отъ нашитѣ народни учители, които всѣкидневнитѣ задачи въ гражданския животъ рѣшаватъ върху квинтесенцията на социализма.

т. е. и каменната, и дъсчената ѝ части заедно и съ лѣпежътъ ѝ.

Родопскитѣ дюлгери работятъ занаятитѣ си не само дома въ Родопитѣ, а повече на чужбина: въ Гюмюрджджинско, Скечанско, Сѣрско, Солунско, Пловдивско, Одринско, въ нѣкои отъ островитѣ Бѣломорски, а нѣкои достигатъ и въ Сърбия и Ромъния (Неврокопскитѣ). По-голѣмата часть отъ живота си дюлгеритѣ прѣкарватъ въ чужбина, далечъ отъ своитѣ и домоветѣ си. И въ това странствуване тѣ тоже тъй привикватъ отъ малки, че само дълбоката старость и неспособность вече за никаква работа може да задържи Родопския дюлгеринъ въ домътъ си. Тѣзи, които отиватъ въ Бѣломорскитѣ крайбрѣжия и острови, прѣстояватъ тамъ прѣзъ есеньта, зимата и пролѣтьта, и за два, или най-много три мѣсеца прѣзъ лѣтото, когато тамъ жегата и климата сѫ непоносими за тѣхъ, идватъ по домоветѣ си. Тѣзи пъкъ, които отиватъ изъ Пловдивско, Сърбия и другадѣ, прѣкарватъ тамъ прѣзъ пролѣтьта, лѣтото и есеньта, а прѣзъ зимнитѣ мѣсеци се завръщатъ въ домоветѣ си. До-дѣто сѫ на чужбина, образуватъ голѣми или малки дружини (отъ 3—4—5 и по-вече чифта), или както тѣ ги наричатъ *чети*, *тайфи*, и до дѣто да се върнатъ въ домоветѣ си, работятъ, хранятъ се и живѣятъ заедно и по тоя начинъ съставляватъ тъй да се каже една сѫщинска врѣменна задруга.

Сформированието на тѣзи дюлгерски дружини става тъй: когато наближи врѣме да се *увидатъ*, както казватъ въобще, т. е. да отиватъ на чужбина, тогава нѣколко по-стари майстори се съберать и сдуматъ, кои именно майстори и колцина да приберать и образуватъ за прѣзъ настѫпающия сезонъ дружина, колко чирака и колко добитъка ще се съберать. Изобщо майсторитѣ трѣбва да бѫдатъ чифтове: 3—4—5 и повече чифта. Най-стариятъ, или най-опитниятъ отъ тѣхъ, който е познатъ за умѣнието си въ занаята, пъргавостьта си и пр., обикновено поставятъ на чело на дружината; такъвто се казва *устабашия*. Той прѣдставлява дружината си прѣдъ власти и клиенти, оцѣня-

ва и уславя сгради, каквито ще строятъ, прибира и държи смѣткитѣ, помирява скаранитѣ, съ една дума явява се фактиченъ управитель на четата, обаче все пакъ се съвѣтва и зема мнѣнието и съгласието и на другитѣ, макаръ и всичкитѣ доброволно да му сѫ подчинени. Има и други случаи, когато единъ или двама майстора се уговорятъ и си приберать и условятъ прѣдварително, които си искатъ и аресватъ други майстори съ чираци и добитъци, или и безъ такива, опрѣдѣлятъ имъ надница, каква да имъ плащатъ прѣзъ врѣмето, когато сѫ на чужбина, или пъкъ какъвъ процентъ отъ всичко спечалено ще имъ дадатъ и по такъвъ начинъ всички други участници въ четата се явяватъ като наемни работници, но и въ такъвъ случай автономностьта пакъ въ извѣстни отношения по между имъ е спазена.



По фотографията на К. Савовъ.

Типове женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ.

Всѣка дюлгерска *чета* си има своята *юрия*, както казватъ тѣ на селата или покраината, дѣто сѫ свикнали да отиватъ и работятъ занаята. Въ юрията на една дюлгерска дружина друга не може да отиде безъ взаимно споразумение и съгласие, нито може да се *наметне* на пазарлъка и отнеме съ намаляване или друга хитрость условена или ангажирана работа. Ако се случи подобно нѣщо, тогава спорътъ се разглежда отъ еснафското настоятелство или събрание, когато се върнатъ въ село. Наказанията, наложени на

такива нарушители на взаимнитѣ интереси въ единъ или въ другъ случай, сж безапелационни. Тѣ състоятъ отъ изключване отъ дружината на виновния майсторъ, изключване отъ еснафа, налагане парична глоба за въ полза на еснафската каса, или за черквата и училището, общо прѣзрѣние и др. т. Въ еснафскитѣ събрания се разглеждатъ и всички други недоразумения и спорове, изникнали между майстори било въ самитѣ чети за пѣщо, когато сж били на чужбина и устабашията е билъ безсиленъ да изглади, или пъкъ спорове между устабашия и членове—майстори въ четата; или пъкъ между чираци и калфи и тѣхнитѣ майстори.

Печалбитѣ се дѣлятъ различно между участницитѣ въ една чета по взаимно съгласие и споразумение. Нѣкждѣ (напр. въ Тасосъ, Мехри и др.), като дойде врѣме да се връщатъ въ домоветѣ си, прѣдварително си виждатъ смѣтка. На добитъцитѣ, ако всички майстори иматъ такива, не отдѣлятъ въ пари нищо, освѣнъ дѣто сж ги хранили отъ общитѣ печали. На чирачетата даватъ на половината, отъ колкото се пада на майсторитѣ, а послѣднитѣ съ устабашията си раздѣлятъ по равно всичко припечалено, слѣдъ като извадятъ разноскитѣ. На устабашията като възнаграждение придаватъ по нѣщо отгорѣ, или пъкъ ако има чиракъ, за послѣдния отдѣлятъ равенъ съ майсторитѣ дѣлъ. По такъвъ братски начинъ раздѣлятъ и разнитѣ бакшиши, които на дюлгеритѣ споредъ обичаитѣ даряватъ, каквото ризи, кърпи, платове разни, плодове и др. т. Въ нѣкои мѣста въ дѣлнични дни чирацитѣ като пасатъ конетѣ, (а нѣкога и самитѣ майстори използуватъ дѣлничнитѣ дни въ такава работа), събиратъ тъй наричания *тарàшъ*—остатъка слѣдъ като стопанитѣ сж прибрали произведеното—отъ плодоветѣ и други растения, каквито въ изобилие ставатъ въ страната (напр. въ островъ Тасосъ и Мехри маслини, въ Дедеагачко паламудъ, въ приполскитѣ села въ Ениндженско тютюнъ, въ Султанерско и Кърджалийско орѣхи и пр.) и това се счита като обща печала и се дѣли тоже по равно между всички, или пъкъ по прѣд-

варително споразумение между членоветѣ на дружината събраното си остава за смѣтка на всѣкиго поотдѣлно, колкото си е събралъ. Чирачетата се уславятъ годишно и слѣдъ 3—4 години чиракуване споредъ похватътъ и умѣнието, което сѫ придобили, ставатъ калфи, на които се плаща на половина — *половинари* (Неврокопско), или пъкъ отъ три едно, *ючтенъ биръ* (Ахѫ-челебийско).

Отъ казаното на кѫсо до тукъ въ дюлгерското съсловие въ Родопитѣ три сѫществени чърти личатъ, чърти колкото симпатични, толкова и важни за изучване, а именно: 1) колективно работене и спазване интереситѣ на всички безъ разлика участници въ дружинитѣ; 2) общо и равномѣрно ползуване отъ изработеното, и 3) съжителството на нѣколко души (често пѫти и повече отъ 40—50), безъ да ги свързватъ нѣкакви роднински връзки по между си, при това и различни по възрасть, характеръ и положение дори и отъ различни села (а въ Чепеларе вече се срѣщатъ и помаци участници въ такива дюлгерски чети, които отиватъ въ островъ Тасосъ).

Дюлгерското съсловие въ Родопитѣ и то дори по отдѣлни покраини заслужава да се изучи и въ чисто битово отношение, каквото напр. названията имъ на сѣчивата, названия частитѣ на разнитѣ видове сгради, дюлгерския езикъ, нѣкои отъ типичнитѣ имъ обичаи, пословици, повѣрия и др. т., но това може да бѫде прѣдметъ за другъ пѫть.

Чепеларе, 1905 год.

Ст. Н. Шишковъ

